

FEMİNİST YAKLAŞIM ÇERÇEVESİNDE İNSAN GÜVENLİĞİ: SİVİL TOPLUM GÖZÜYLE IRAK ÖRNEĞİ

HUMAN SECURITY WITHIN THE FRAMEWORK OF THE FEMINIST APPROACH: THE CASE OF IRAQ FROM THE PERSPECTIVE OF CIVIL SOCIETY

Gizem Bilgin Aytaç^a

ÖZ

Bu çalışma küresel politikanın en tartışmalı alanlarından biri olan güvenlik çalışmaları içinde feminist teorilerin artan önemini bir örnek olay üzerinden irdelemeye çalışacaktır. Özellikle liberal ve eleştirel yaklaşımlar içinde farklı analiz boyutlarıyla çalışılan insan güvenliği tanımına, feministlerin nasıl cevap verdiği son derece güncel bir konudur. Kadınlar Irak gibi çatışma bölgelerinde sadece güvensizliğin mağduru değil, aynı zamanda insan güvenliğinin özgürleştirici değerini öne çıkaran, devlet merkezli eril güvenlik inşasıyla mücadele eden, güvenliği ve barışı talep eden ve üreten başat aktördür. Bu çalışma teorik olarak insan güvenliğinin feminist güvenlik çalışmaları üzerinden nasıl değerlendirildiğini irdeleyerek çatışma sonrası toplumlarda kadın güvensizliğinin hangi alanlarda gerçekleştiğini araştıracaktır. Çalışmamız Irak'ta 2012'de gerçekleşen saha çalışmasını kapsamaktadır. Bağdat ve Erbil'de sivil toplum örgütleri ve uzmanlarıyla yapılan görüşmeler değerlendirilecektir. Ek olarak, 2014'den sonraki İslam Devleti şiddeti üzerine olan gölge ve Irak Kadın Ağı raporları bize, STK'ların insan güvenliği çerçevesinde Irak'ta nasıl denetim mekanizmalarını oluşturduğunu gösterecektir.

Anahtar Kelimeler: Feminist güvenlik, insan güvenliği, sivil toplum örgütleri, Irak

Jel Sınıflandırması: F5

ABSTRACT

This study aims to highlight the importance of feminist theories in the security studies by a case study. The contribution of human security debate in the perspective of gender and feminist security studies are substantial in current agenda especially liberal and critical approaches previously focused on this matter in different aspects. In the post-conflict areas like Iraq, women are not only the victims of insecurity but also the actors for outlining the emancipatory value of the human security. They are the actors that fight with state-centric, masculinely constructed security; they are demanding and producing it. This study will analyze theoretically how feminist security studies are evaluating human security; by that, it will seek on which fields women's insecurities occurs. Our work is comprising the field study that has been conducted in 2012, Iraq. We will examine the Interviews with NGO's and civil society experts in Baghdad and Erbil. Additionally, shadow reports and Iraqi Women Network's reports on contemporary ISIL violence after 2014, will show us the monitoring mechanisms of the NGO's in human security aspect.

Keywords: Feminist security, human security, non-governmental organizations, Iraq

Jel Classification: F5

^a Öğr. Üy. Dr., İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, gizembil@istanbul.edu.tr

I. GİRİŞ

Feminist yaklaşım uluslararası ilişkiler alanında, 1980'lerin sonunda eleştirel düşüncenin içinden ayrılarak güçlü bir perspektif oluşturur. Güvenlik çalışmaları içerisinde toplumsal cinsiyet temelli analiz böylece önem kazanır. Günümüz güvenlik ve barış çalışmaları, çatışma çözümü ve eleştirel güvenlik alanındaki değerlendirmelerinde feminist yaklaşım çok önemli katkılar sunar. Güvenlik ve barış çalışmalarında toplumsal cinsiyet temelli küresel politika, Soğuk Savaşın sonundaki toplumsal hareketlerin de etkisiyle çok daha belirginleşir. 1960 sonrası Batı dünyasında sivil hareketlerin gelişmesiyle ikinci dalga feminizm, kadının temsiliyeti ve eşitlik sorunu dışında doğrudan *güç* ve *özel* kavramını sorgular. Ataerkil sistemde, ayrıcalıklı konumda olan – cinsiyet kimliği – erkeklik cinsiyetinin kabullendiği rollerle, bu rollerin özellikle kadınlara ve LGBTİ bireylere yoğun olarak uyguladığı güç politikalarıyla oluşur. (Booth ve Wheeler, 2008) Küresel politikada bu yapı aktörlerin, en temel olarak da devletlerin reel-politik algılarıyla hayata geçer. Bu algılar mutlak cinsiyet rollerini belirler. Doğrudan kişilerin özel alanlarına politik müdahalede bulunur; özel hayata ilişkin kürtaj yasaları, evlilik politikaları, miras gibi düzenlemelerin hepsi bu özel alana giren müdahalelerdir. Küresel siyasette ise şu örnekleri açabiliriz. Toplumun militerleşmesi, milliyetçiliğin ve muhafazakârlığın yükselmesiyle koşut olarak eril hiyerarşinin askeri ve sivil karar alma mekanizmalarında yoğunlaşması, küresel politikada kadın temsiliyetinin ve varlığının görünmezliğine sebep olur. Askeri hemşirelik, zorunlu askerlik gibi uygulamaların, toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirdiği açıktır. Güvenlik ve barış alanında çalışan, karar alma mekanizmalarında rol oynayan her birey, biyolojik cinsiyetinden farklı olarak reel politığın tanımladığı erki, erkek rolleriyle yani erillikle ilişkilendirir. Günlük hayatta toplumsal cinsiyet rolleri ikinci dalga feminizmle tanımlanır. İkinci dalga feministler bu müdahaleleri *özel olan politiktir* düsturuyla tanımlar. (Millett, 2011; Walby, 2014, s. 35) Küresel politikada, özellikle güvenlik çalışmalarında, Cynthia Enloe militerleşme kavramını açarak ve aktörlerin uluslararası müdahalede bulunduğu alanlardaki dönüşen toplumsal cinsiyet rollerini inceleyerek, *özel olan uluslararasıdır*, tanımını yapmıştır. (Enloe, 2003)

Küresel politikada feminist teorisyenlerin odağı, güvenliğin referans nesnesinin devlet olmasıdır. Devletin referans nesnesi olması durumunda aynı zamanda küresel politikanın vurguladığı ataerkil ilişki de güçlenir. Toplumsal cinsiyet temelli analiz, güvenlik ve barış çalışmalarında, çatışmanın politik nedenlerini, cephelerini ve savaş sonrası barış inşasını kapsar. Silahlı çatışmaların kadınlar üzerindeki etkileri yalnızca kadınların, çocukların ve LGBTİ bireylerin yaşamsal alanlarını tehdit etmemektedir. Kadın – erkek

dediğimiz cinsiyet kimliklerinin, savaş ve barış süreçlerinde üstlendikleri roller de son derece önemlidir. Cinsiyet kimliklerinin her ikisi de fail ya da mağdur olarak tanımlanabilir. Toplumsal cinsiyet (gender) olarak tanımlanan kimlikler küresel politikada da belirgindir. Biyolojik cinsiyetlerin kimliğinden ziyade toplumsal cinsiyet, Cohn'un deyimiyle cinsiyetlerin üzerinde eril güçle biçimlenen kimlik inşası ve hiyerarşik güç ilişkilerini yapılandıran bir sosyal sistemdir. (Cohn, 2013)

Kadının her daim savaşın kurbanı, erkeğin ise şiddeti tek uygulayan cinsiyet kimliği olduğunu söylemek güçtür. Savaşlarda çoğu zaman tahakkümü şiddeti, kadın üzerinde uygulayan erkektir. Bu barış dönemlerinde aile içi şiddet için de geçerlidir. Ancak bölgesel krizlerde, etnik çatışmalarda ya da savaşlarda özellikle gözlemleyebileceğimiz her iki cinsiyetin de şiddetin mağduru veya şiddetin uygulayıcısı olabileceğidir. Bu dönemlerde her iki cinsiyet kimliği de militerleşir. Savaşın içinde askerin her daim gücünü göstermesi esastır. 2003 Irak müdahalesi sonrası Iraklı askerlere işkence yaparken görüntülenen kadın asker son derece önemli bir örnektir. Burada erkeklige atfedilen gücü yani erilleşen gücü bir kadın da kullanabilir. Feminist yaklaşım burada militerleşmenin, asker kimliği ve dolayısıyla cinsiyetler üzerinde yarattığı baskıyı ve bu yolla oluşan şiddet ve güç kullanımını sorgular. Şiddet aracılığıyla oluşturulan tahakküm ve tahakkümün hangi politik alanda şekillendiği önemlidir.

Feminist yaklaşım için bu tahakküm ilişkisi özellikle ev, okul, kışla, vatan, yani kadının emeğinin, bedeninin, doğurganlığının sömürüldüğü her alanda geçerlidir. Militerleşmenin yarattığı etki ancak toplumsal cinsiyet rollerinin edindiği güç algısını inceleyerek anlaşılabilir. "Gender mainstreaming" yani toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması, güvenlik ve barış çalışmalarında feminist yaklaşımın en önemli modellerinden biridir. Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyinin 1325 sayılı kararı, BM'nin askeri varlığı olan bölgelerde toplumsal cinsiyet odaklı politikaların uygulanmasını, çatışma ve sonrasında eril şiddetin azaltılmasını hedeflemektedir. (Cohn, 2004) 1325 sayılı karar, BM Güvenlik Konseyi kararı barış inşası ve çatışma sonrası yeniden yapılanma politikalarını toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama ve toplumsal cinsiyet temelli şiddetle mücadele üzerine belirlemiştir. (Council, 2000; Shepherd, 2008) 2000 yılında oybirliği ile alınan bu kararın ardılı olarak 1820 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile silahlı çatışmalarda cinsel şiddet insanlığa karşı işlenen suçlar içinde tanımlanmış ve kınanmıştır.

Buradaki en önemli durum, insan güvenliği kavramıyla şekillenen hedefler ve insan güvenliğinin devlet merkezli tanımından ziyade birey temelli güvenlik tanımının

yapılmasıdır. Uygulamadaki aktif aktör, devletlerle zaman zaman ortaklaşp büyük ölçüde onları denetleyen en önemli unsur sivil toplum inisiyatifidir. Nitekim 1325 sayılı kararın işleyiş mekanizmalarını denetleyen birçok sivil toplum hareketi, bugün çatışma alanlarındadır. (Cohn, Kinsella ve Gibbins, 2004)

Kadınların karşısında, devlet ve uluslararası örgütler, hatta uluslararası hukukun koyduğu kısıtlar, güvensizliğin cinsiyet rolleri kazanmasında en önemli etkidir. Devletlerarası ya da devlet-dışı örgütlerin karar alma mekanizmalarında kadın temsiliyetinin yetersizliği, kadınların hayatını doğrudan etkiler. Özel politikaların cinsiyet hiyerarşisiyle belirlenmesi (sağlık, barınma, eğitim, kamu düzeni) devletlerin karar alma ağlarında ataerkil ilişkinin ve eril zihniyetin bulunması doğrudan kadınların güvensizlik alanını oluşturmaktadır. Böylece ikinci dalga feminizmin toplumsal cinsiyete ve özel alana dair tanımladığı her türlü sorun, seksenlerin sonunda feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı ile küresel politikaya yansımıştır. Cynthia Enloe, J. Ann Tickner ve Jean Bethke Elstain, uluslararası ilişkilerin özel alanla olan ilişkisini, savaş ve barışın, cinsiyetlerin temsiliyeti ve militerleşmeyle olan davasını tartışır. Teorisyenler, güvenlik ve barış çalışmalarında, devlet ve sistem merkezli yaklaşımın ataerkil ilişkiyi kurguladığını savunurlar. (Sylvester, 2004, s. 27)

Ataerkil ilişkiler kadınları, tarihin her döneminde savaşın ve kanlı çatışmaların hedefine taşır. Yaşadığımız çağın bilançosu eril gücün etkisiyle oldukça ağırdır. Kadınlar sadece en temel insan haklarından biri olan yaşam hakkı için, ya da politik haklarının içinde yer alan örgütlenme ve ifade özgürlüğü için mücadele etmekte, çatışmaya rağmen var olmak, barışı inşa edecek temel unsur olarak, yaşamayı ve üretmeyi savunmaktadırlar. Bu noktada karşılıklı çıkan tehditler, yerinden edilme, mezhep şiddet, cinsel şiddet, aile içi şiddet ve politik alanlardan dışlanmadır.

1990 sonrası iki önemli dış müdahale yaşayan Irak'ta, bugün kadınlar, ne yazık ki kentte ve kırsal alanda, savaşın, mezhep şiddetinin doğrudan hedefindedir. Buna karşın, Irak'ta sivil toplum hareketinin temel tabanını kadınlar oluşturmakta ve son derece önemli tarihsel örgütlenmeler göstermektedir.

Bu çalışma, insan güvenliği alanında tanımlanan tehditlerin, güvensiz alanların, kadınların hayatında çok etkili olduğunu vurgular, güvensizlikle mücadelede normları belirlemenin birincil önemini belirtir. İnsan güvenliğinin devlet bürokrasisinin ve ulusal güvenlik politikalarının yeni inşa edildiği toplumlarda, özellikle askeri müdahale ile karşılaşan ülkelerde gözlemlemek bize daha önemli sonuçlar verir. Bu nedenle alan çalışmamız Irak olarak belirlendi.

2003 müdahalesi çatışma sonrası Irak, insan güvenliğinin daha kırılgan olduğu ülke olarak bize önemli veriler sunuyor. 1991'de özerklik kazanan Kürt Özerk Bölgesi, Saddam Hüseyin rejiminden kaçan aktivistlerin, hak savunucularının, sivil toplum örgütlerinin yaşadığı bir alan olmuştur. Bu nedenle çalışmada, Erbil ve Irak Merkezi hükümetinin başkenti Bağdat görüşmelerin yapılacağı iki merkez şehir olarak seçilmiştir. Toplumsal cinsiyet perspektifinde yorumlanan insan güvenliğinin nasıl tanımlandığını araştırmak için, bu alandaki çalışan sivil toplum örgütlerinin raporlarını ve feministlerin görüşlerini değerlendireceğiz. Bu çalışmada, Kasım 2012'de Bağdat ve Erbil'de gerçekleşen elit görüşmeleri birincil kaynak olarak kullanılmaktadır. Alan çalışması ilk olarak doktora tezi kapsamında 2003 müdahalesi sonrası insan güvenliği üzerine yapıldı. Toplumsal cinsiyet merkezli güvenlik açıklarının hak odaklı örgütlerin gündeminde olması nedeniyle yeni bir çalışmayı geliştirme fırsatı yaratacağı tahmin ediliyordu bu yüzden görüşme sorularına kadın güvenliğine ilişkin ek sorular yerleştirildi. 2013'de savunulan ve 2015 yılında yayına çevrilen doktora tezindeki sonuçlar, görüşme ekleriyle birlikte tezin kitaplaştırılmış halinde "Üçüncü Dünya Güvenliği ve İnsani Müdahale" isimli çalışmada bulunabilir. (Bilgin Aytaç, 2015) Bu saha çalışmasının temel sonuçları ayrıca bir uluslararası makalede yayınlanmıştır. (Bilgin Aytaç, 2017) Bu çalışmada aynı alan çalışması kullanılsa da, kadın güvenliğine ilişkin sorulara ve vurgulara odaklanılmıştır. Alan araştırması kapsamında 18 kurumla görüşme yapıldı bunlardan beş kurum kadın hakları üzerine çalışan, doğrudan kadına yönelik şiddetle mücadele eden kurumlardır. Erbil'deki Women Empowerment, Kürt Özerk Bölgesindeki iki sığınma evine başvuru yollarını açan, şiddet gören kadınlara rehabilitasyon ve destek sağlayan ayrıca radyo yayını yapan bir kadın örgütüdür. Irak-ı Al Amal Bağdat ve Erbil ofisleri Irak için BM'lere kadına yönelik şiddet konusunda gölge rapor hazırlayan ve Irak Kadın Ağı'nın birleşenidir. Bağdat'taki Widow Center savaş sonrası doğrudan ailesinde kayıp yaşamış kadınlara yönelik meslek edindirme ve eğitim kurumu olarak görev yapmaktadır. Irak Kadın Cemiyeti ise Irak'ın 1950'lerden bu yana aktif olan en köklü kadın hakları örgütüdür. Bushra Obeydi, 2003 sonrası Irak meclisinde insan hakları komisyonunda görev almış tek kadın hukukçudur. Güney Irak'taki Nefes katliamına karşı Irak Kadın ağının taleplerini ve katliamının derhal durdurulmasını meclis çalışmaları ile sağlamıştır. Ranaa Asad, Bağdat yeşil bölgede o dönem aktif olan ve mayın taraması üzerine Norveç menşeli uluslararası yardım kuruluşu temsilcisidir ve feminist aktivisttir. Sivil toplum kuruluşlarıyla ve feminist aktivistlerle yapılan görüşmeler birincil kaynaklardır. Birincil kaynakların metodolojisi, kalitatif çalışmalar içinde derinlemesine görüşme

metoduyla şekillenen elit görüşme yöntemiyle yapılmıştır. Bu nedenle sivil toplum örgütleriyle görüşmelerde ayrı soru taslağı, devlet kurumlarında çalışan temsilciler ve uzmanlarla ayrı soru taslağı belirlendi. Ek olarak çalışmadaki ikincil kaynaklar Kuzey Irak'ta İslam Devleti'nin (ISIL) işgalleri sonrası Ezidi ve Hristiyan kadınlara yönelik şiddetle ilgili düzenlenen sivil toplum raporlarıdır. Geçmiş görüşmelerin yapıldığı örgütlerden sağlanan bu raporlar, 2014 yılından sonraki Irak'ta güvensizliğin toplumsal cinsiyet boyutunu anlamlandırmak açısından önem arz eder.

İnsan güvenliğinin toplumsal cinsiyet yönüyle ortaya çıkışını anlamak için küresel politika analizinde öne çıkan güvenlik çalışmalarını ve içinden şekillenen *devlet* temelli yaklaşımdan *kadın* temelli yaklaşıma dönüşümü anlamlandırmalıyız. Bu nedenle temel teorik tartışmaların üstünden kısaca geçerek, feminizmin global politikada nasıl özgülleşmesi bir norm istediğini göreceğiz.

2. GÜVENLİK TEORİLERİNDE FEMİNİST YAKLAŞIMLAR – FEMİNİST PERSPEKTİFTEN İNSAN GÜVENLİĞİ

Uluslararası İlişkiler teorilerinde ve güvenlik çalışmalarında, realist, idealist, neo-realist, neo-liberal yaklaşımları, devlet merkezli analizler olarak ele alır, Ortodoks kuramlar olarak tanımlarız. Ortodoks kuramların içinde özellikle liberalizm ve realizm arasında, kuşkusuz rekabet ve işbirliği tanımları farklıdır. Devletlerarası ilişkilerin şekli ve sonuçları hatta hedefleri açısından da farklılıklar vardır ancak bu iki yaklaşımda kuramsal ortaklıklar da göze çarpar: Birincisi, devlet, en temel aktör ve analiz birimidir. Güvenliğin sağlayıcı öznesi, devlettir ve anarşik olarak kabul edilen devletlerin üstünde yaptırım gücünün olmadığı bir sistem içinde hareket ederler. İkincisi, devletler anarşik sistemde en temel olarak kendi varlıklarını korumakla güdümlü olduklarından, rasyonel davranmak zorundadırlar. Bu teoriler, devletlerin karar alma mekanizmalarında rasyonaliteyle hareket ettiğini, güç ve çıkar hedeflerinin devletin bekası açısından gerekliliğini kabul ederler. Ortodoks teorilerde rasyonel ortaklık, işbirliği kurulsadahi oluşan normların ve rejimlerin hedefini güvenlik ikileminden çıkartamaz. Ortodoks teorisinin tahayyülündeki norm ve rejimler, devletlerin birbirine duyduğu korkuyu azaltmamaktadır. (Booth ve Wheeler, 2008)

Soğuk Savaş'ta realizm, küresel politikayı açıklayan birincil kuram olarak değerlendirilir. Ancak Soğuk Savaş sonrası, özellikle güvenlik çalışmaları gündemi hızla genişlemiştir. Tickner'ın vurguladığı gibi, güç dengesi üzerinden şekillenen (ya da güvenlik ikilemiyle açıklanan) yaklaşımlar, iç savaşları, devlet çözümlerini, yani 21. yüzyılın

temel çatışma alanlarını açıklayamaz. Hala bazı realistler, büyük güçler arasındaki mücadelenin ortaya çıkacağını söylese de, etnik çatışma, başarısız devletler, Kuzey Güney arasında oluşan sınırlar ile belirlenen çatışma ve istikrar bölgeleri yeni güvenlik alanını oluşturur (2011).

Bu denkleme, 21. yüzyılın çatışmalarının değiştiğini söyleyebiliriz. Gelişmiş, zengin, merkez devletler, devlet merkezli işbirliklerini sağlarken ve örgütlerini kurarken, kendi aralarındaki çatışmaları daha 'şiddetsiz' yollarla kontrol altına almaktadırlar. Yeni savaşlar ve çatışmalar ise gelişmekte olan çevre devletlerde gerçekleşmektedir. Bunlar, sınırlar arası çatışmalar değil, daha ziyade iç politika merkezli, ancak merkez ülkelerin etkisinde olan çatışmalardır. Devlet dışı aktörler olarak nitelendirilecek savaş lordları, gerillalar, insani yardım kuruluşları çatışmaların tarafları haline gelmektedir. (Kaldor, 2007)

Küresel politikayı okuyan akademisyenler, devletin, *güvenliği* sağlayan tek aktör olarak değil, zaman zaman hatta sıklıkla, *güvensizliği* yaratan aktör olduğu görüşünde birleşirler. Bu güvensizliğin nerede ve ne şekilde yaratıldığına ilişkin tartışmalar, temelinde reflektivist-yansımacı teoriler olarak bir üst başlıkta tanımlanır. Eleştirel kuramın altında tartışılan ve ayrışan farklı teoriler de bu yönde gün yüzüne çıkar. Toplumsal güvenlik, inşacı güvenlik, tarihsel sosyoloji gibi teoriler, toplumu, bireyi, güvenliğin nesnesi değil öznesi haline getirmektedir. Eleştirel güvenlik ve feminist güvenlik, araştırma hedeflerine güvensizliğin nasıl inşa edildiğini, bu güvensizlikten nasıl kurtulacağını koymuştur. Kökeninde, uluslararası ilişkilerin ve güvenlik çalışmalarındaki sosyal ilişkilerin, ontolojik dönüşümü yatmaktadır. Devlet merkezli kuramcılar, güvenliği, tepeden aşağıya doğru inen bir yaklaşımla tanımlarlar. Bu kuramcıların perspektifinde devletler, kendi kendine yetme gücüne sahip, rasyonel ve sürekli olarak, varlığını rasyonel kararlarıyla sürdürmeye çalışan aktörlerdir. Devleti, tarih, kimlik, üzerinde yaşayan toplumlardan bağımsız olarak analiz eden bu yöneliş, sistemsel yaklaşımı öngörür. Neo realizmde, daha da öne çıkan bu sistem vurgusu, devletlerin birbiriyle kurdukları ilişkiler gereği yaptırımsızdır ve devletler, değerleri kabul etmeyen sistemin içinde hareket etmek durumundadırlar (Sylvester, 2004; Thomas, 2000). Eleştirel yaklaşım ise küresel politikanın güvenlik kavramını, epistemolojik olarak dönüştürür. Post – pozitivist bir yaklaşımla devlet güvenliğin sağlayıcısı ve sorumlusu olarak analiz edilmez, devlet oluşturduğu farklı parçalarla yapısal bir bütündür ve bu yapıların her biri ayrı ayrı güvenlik kavramının öznesidir. Bu da aşağıdan yukarıya belirlenen, 'özgürleşmeci' bir güvenliği gerektirir. Özgülleşme, Booth'un deyimiyile tam olarak güvenliğin sağlanmasıdır.(Booth, 1991) İnsanların, yani birey ve grupların, sosyal, fiziksel, politik ve ekonomik sınırların tamamından

kurtulması, güvenliğin en geniş anlamda tanımlanması ve insanlığın topyekün yaşamının olumlu yönde değişmesidir. (Tickner, 2011)

1980'lerden itibaren eleştirel teoriler içinde farklı bir kuram haline gelen toplumsal cinsiyet temelli çalışmalar, özellikle uluslararası ilişkilerin feminist okuması, yukarıda bahsedilen epistemolojik dönüşümün, en önemli örneğidir. Uluslararası ilişkilerin içindeki ataerkiyi analiz ettiğimizde karşımıza çıkan olgu, ulusal güvenliğin bir aracı olarak kabul edilen, strateji, savaş, devletin bekasını kapsayan politikaların, erkek karar alıcılar tarafından inşa edilmesidir. Kadınların son dönemde askeri karar alma yapılarında temsil yetisinin artması, ya da stratejik ve iç güvenlik gibi alanlarda kadın uzmanların varlığı bu durumu çok da değiştirmemiştir. Devlet merkezli güvenlik, askerlik, erkeklik, savaşmak ilişkisi içinde inşa edilmektedir. Yani kadınlarda eril politikaların inşacı ya da uygulayıcısı olabilmektedir. Tickner'a göre ortodoks teorilerde, kadınlık ya da dış toplumsal roller, güvenliğin politik araçlarının doğasına zıt olarak görülmektedir. Bu zıtlığın en önemli sebebi bu kuramsal akımlar ve feminizm arasındaki epistemolojik ayrımdır. Gerek eleştirel teori gerek feminist teori "objektif bilime dayanan" bu anlamda referansını doğa bilimlerinden alan devletlerin rasyonel davranış tezini eleştirir. Güvenlik ve barış çalışmalarında geleneksel teorilerin ontolojisi rasyonel aktöre dayanır. Oysa eleştirel teoride olduğu gibi feminist teoride de aktörlerin kimlikleri, bu kimlikleri nasıl kazandıkları ve meşruiyetini nasıl sağladıkları çok önemlidir. Mesela, eleştirel teori için rasyonel güvenlik algısı iç ve dış tehdidi, batının ikili metafiziğiyle yani iki karşıt kavrama biçilen rollerle belirlenir. Biz ve öteki, iç ve dış tehditler *olarak belirlenen zıt kavramlar korkuyu* inşa eder. Feministler bu yaklaşımı boyutlandırır; ulusal güvenlik için iç ve dış tehdit kavramı toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden inşa edilir. Örneğin, dış tehditler, ülkenin dışında var olan aktörlerdir, hareketleri tahmin edilemez irrasyonel ve kadınsıdır. Ulusal güvenlik ise rasyonel güçlü ve eril tanımlanır. (2004, ss. 44-47)

Feminist ve eleştirel epistemoloji, güvenlik kavramını, kültür ve kimliğin inşasıyla, aşağıdan yukarı analizle inceler. Bu görüş, özgürleştirici güvenliğini, devlet temelli çerçevenin ötesine taşır. Diğerlerinden farklı olarak, sosyal ilişkilerin nasıl eşitsiz olduğunu, özellikle cinsiyet hiyerarşilerinin bireylerin ve grupların güvenliği üzerinde olumsuz etkisinin üzerinde durur. Bunu anlamak için toplumsal cinsiyeti, analizin temeline oturturlar. (Tickner, 2011, s. 48)

"Feministler şiddete ilişkin olarak bir tarafta doğrudan şiddetin var olduğunu – bunun savaşlarda ya da saldırı durumunda yaşandığını, zulümle, ıstırapla sonuçlandığını – diğer tarafta da doğrudan olmayan yapısal şiddetin

var olduğunu, bunun da açlık veya hastalık gibi sorunlarla belirlenen, ekonomik, kültürel ve hukuki ayrımcılıktan kaynaklandığını – bu şiddetten de en çok kadınların etkilendiğini belirtmektedirler (Tür ve Koyuncu, 2010)."

Nitekim Tickner bu ortak tanımdan çıkarak günümüzde yüksek savaş kayıplarının, kadınlar ve çocuklardan oluştuğunu belirtir. *Bu 'korumasız insanlar' için 'canını veren erkekler' mitinin de yıkılması anlamına gelmektedir* (2011). Yani savaşan ve vatani için kendini feda eden erkek savaşın sadece yüzeysel yönünü göstermektedir, savaşın yarattığı şiddetin mağduru çok büyük oranlarla kadınlar ve çocuklardır. 1990 sonrası yoğunlaşan bölgesel etnik çatışmalar ve iç savaşlar, görsel basının gücünü arttırmasıyla, kadının savaşın içindeki güvensiz alanını daha yoğun bir biçimde gözler önüne sermektedir.

İnsan güvenliği çalışmalarında çok önemli bir isim olan Carpenter, savaş mağdurlarının özellikle oğlan çocukları ve erkekler de olduğunu söylemektedir. Feminist güvenlik çalışmalarında özellikle toplumsal cinsiyet temelli şiddetin tanımlanmasında bu mağduriyet alanının da önemine vurgu yapar (2016). Carpenter bu noktada feminist teorilerde önemli bir tartışma yaratmıştır. Ama Shepherd'ın da aktardığı gibi çatışmalarda kadınların ve çocukların yaralanma, istismar edilme ve ölüm sayısının yüksekliği hala en temel gerçekliktir. (2009, s. 210)

Güvenlik çalışmalarında feminist yaklaşım, erilliğin güçle nasıl ilişkilendiğine ve bu gücün küresel politikada ne şekilde bir güvensizlik yarattığına odaklanır. Tickner, toplumsal cinsiyet kimliğinin sosyal olarak inşa edilmiş olduğunu, zaman ve mekan içerisinde esneyebildiğini ve bu nedenle de kadın özgürleşmesini sağlayacağını söyler (2002). Mc Kay bu yargıdan yola çıkarak, iki önemli yargıya varır. İnsani güvenliği kavramının feminist eleştirisini yapmak önemlidir. Kız çocuklarının ve kadınların deneyimledikleri güvenlik açıklarını belirlemek ve bu açıkların kapatılmasına yönelik koşulların yaratılması en önemli hedeflerden biridir (2004). Tam da bu nedenle Hudson, güvensiz alanların tamamının zaten erkekleri de etkilediğini söyler; tam da bu yüzden gücün feminist yorumu, sadece kadının güvenliğini değil erkeğin de güvenliğini de getirecektir. (2005, s. 156)

Devlet temelli güvenliğin karşısında, bireyin güvenliğini öne çıkaran insan güvenliği yaklaşımı, 1994 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Raporu'nun konusu olmuştur. Uluslararası örgütler açısından yeni güvenlik anlayışının kabulü olarak algılanan bu gelişme, devletin bekasından bağımsız olarak, insanın güvensiz alanlarını daha net çizmektedir. Açlık, şiddet, yoksulluk ayrımcılık bu güvensiz alanları oluşturmaktadır. Raporun ilk bölümünde belirtildiği üzere insan güvenliğinin kaynağı silahlanmadan ziyade kalkınmada

aranmaktadır (UNDP, 1994). Raporun yayınlanmasından yirmi yıl sonrası insan güvenliği tartışmalarına baktığımız zaman eleştirel teorilerin özellikle üstünde durdukları nokta, güvenliğin tabandan üste yani toplumun en geniş kesiminden devlete doğru tanımlanmasındaki gerekliliktir. İnsan güvenliğini yok eden tehditler arasında yalnızca silahlı çatışmalar ve savaşlar değil bizzat devlet merkezli politikaların yetersiz kaldığı alanlar tanımlanabilir. Bunlar, HIV AIDS, insan ve uyuşturucu ticareti, temel sağlık, eğitim, barınma haklarına erişememe, çatışma sonrası yaşam sonlandırmaya devam eden mayınlar, aile içi şiddet gibi sorunlardır (Thomas, 2000). Toplumun en geniş tabanın güvenliği değerlendirdiği zaman ise güvensizliği cinsiyet ayrımcılığının her boyutuyla yaşayan kadınlar, LGBTİ bireyler ve çocuklardır. Bu nedenle insan güvenliğinin, toplumsal cinsiyet temelinden okunulması kaçınılmaz hale gelmektedir.

Newman, güvensizliğin kökeninde yatan güç ilişkisini ve gücün içindeki kurumsal erkekliği sorgular. (2010, ss. 80-81) Tickner ise tarafsızlık, güç, devlet merkezlilik gibi temel tanımların eril yanını, Morgenthau'nun klasik reel politik algısını eleştirerek yapar, yani realizmin ontolojisini eleştirir ve feminist epistemolojinin oluşmasına katkı sağlar (1988).

Feminist ve eleştirel epistemolojinin temel hedeflerinden biri özgürleşmedir. Politika değişimi, normların hedefi özgürleşmedir. Politik praksisin temel hedefi özgürleşmenin ilerletilmesidir. Bütün eşitsizliklerin özünde var olan ayrımcılık, cinsiyet rollerindeki eşitsizlik, güvensizliği doğurur. Örneğin bazı etnik grupların güvensizliğinin nedeni bu kimliklerin ayrımcılığa uğramasıdır. Bu eşitsizlik toplumsal cinsiyet söz konusu olduğunda daha da derinleşir. Özgürleşme, güce ve yönetime karşı direnme, güvenliğin toplumsal cinsiyeti için bir hedeftir. Taliban yönetimine karşı en büyük acıyı çeken kadınlar ümitsiz, pasif ya da yetersiz değildiler, yalnızca kendilerine gelecek ve onları kurtaracak askeri gücü beklemekteydiler. Çevrelerindeki ümitsizliğe karşın, toplumlarını yönlendirmeye çalışmakta ve bunun için savaşmaktadırlar. (Tickner, 2011, s. 48)

Üçüncü dünyayı kapsayan, yerel unsurları gittikçe içine alan güvenlik yaklaşımları, kadınların karşılaştığı sorunları daha fazla gündemine almaktadır. Ulusal güvenliğin belirlediği güvensizlik alanlarının doğrudan insan güvenliğini tehdit ettiği ve kadınları doğrudan etkilediğini belirtmeliyiz. Özellikle liberal yaklaşımda, üçüncü dünya ülkelerinin yönetimindeki başarısızlığa ya da devlet sistemlerinde eksikliğe işaret edilmesi, bazı sorunlar yaratmaktadır. Ulusal güvenliğin yerine insan güvenliğini koyan bu yaklaşım, yine devlet merkezli yönetim esaslarını kabul ederse, insan güvenliği kavramını da devlet merkezli bir hale getirir; salt devlet müdahalelerinin bireyleri kurtarabileceği tezini

mitleştirir. İnsan güvenliği, liberal bir algıyla salt kadınların yaşadığı fırsat eşitliği sorunlarına dikkat çekerek, kadınların güvenliğini sağlayamaz. Örneğin Afrika örneğinde görülen sivil toplum örgütleri karar alma mekanizmalarında son derece etkili olmuştur, toplumsal cinsiyet odaklı temsiliyetin yer almasını sağlamıştır. Kadın ve çocuk hakları üzerinde toplumsal cinsiyet algısına sahip kadınların sivil toplum hareketine ve karar mekanizmalarına daha yoğun katılımı ve temsil edilmesi önemlidir. (Hudson, 2005, ss. 166-167) Bu durumu özellikle bir sonraki bölümde, Irak meclisinin, kota uygulamasına rağmen, kadınların güvenliğine yönelik politika yapamamasında gözlemleyeceğiz.

Paul Roe, insan güvenliği kavramının pozitif güvenlik üzerinden daha geniş bir yorumunu yapar. Daha önce de belirttiğimiz gibi, insan güvenliğinin sağlanması, eleştirel ve feminist epistemolojide insanın özgürleşmesidir. Roe bu fikri destekler; feminist ve eleştirel yaklaşımların ortaklaştığı noktaları netleştirir. Özellikle kadınların güvenliğinin *erkeklerin* de güvenliğini sağlayacağı tezi aslında her iki kuramsal yaklaşımda mevcuttur. Roe, bireysel güvenliğin evrensel değerlerini yücelterek feminizmin mücadele pratiğini bir arada evrensel değerler üretme gücünü önemsemektedir. Bu açıdan Hudson gibi post modernizme yakın feminist düşünürlerin evrensel bir özgürleşme algısında eleştirel güvenlik çalışmalarıyla ortaklaştığını söyler. (Roe, 2013, s. 133)

Bu bölümde yansıttığımız tartışma, feministlerin insan güvenliği kavramı içinde daha eleştirel ve dönüştürücü bir pozisyon almasıdır. İnsan güvenliğinin odaklandığı güvensizliğin özünde, y kadınları ilgilendiren alanlar çoktur. Buna karşın, kadınların *kendi güvenliğini* oluşturan politikardan uzak tutulması, güvenliğin yüksek politikanın bir alanı olarak görülmesi sorundur. Tickner'in de tartıştığı güvenliğin cebir, güç politikalarının hepsi erillikle, barışın da genel yaklaşımı dişilikle ilişkilendirilmiştir. Bu rollerdeki ayrımcılık, yalnızca kadınların insan güvenliği politikalarını yapım sürecinde eşit temsiliyetiyle ilişkili değildir. Toplumsal cinsiyete dair ön yargıların yıkımı önemlidir. (Cohn, 2013, s. 3; Tickner, 2011, s. 37) Gerek kadınların gerek erkeklerin politika yapımında eril bakış açısında yani devlet merkezli güç tanımında ısrarcı olmalarıdır.

Eril güç tanımının devam etmesi insan güvenliği alanında eylem yapan bütün aktörleri kadınların güvenliğini sağlamada yetersiz bırakacaktır. Bu çalışmada yer alan Irak örneğinde sivil toplum hareketi içinde kadınların ve gençlerin daha aktif temsil edilmesi, eril güç anlayışını kırmaları açısından önemlidir; ne yazık ki güvenlik politikalarının toplumsal cinsiyet temelli oluşmasında yalnızca sivil toplumun baskısı yeterli değildir. Kadın örgütleri kadına ve çocuğa yönelik şiddetle, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile

sürekli mücadele etmektedir ancak uluslararası toplumun desteği yetersizdir. Bir sonraki bölümde Iraklı kadın örgütlerinin ve feministlerin, 2003 müdahalesi sonrası kendi güvensiz alanlarını nasıl tanımladıklarını ve özgürleşmek için neler yaptıklarını göstermeye çalışacağız.

3. IRAK'TA İNSAN GÜVENLİĞİ FEMİNİST BİR PERSPEKTİF – SİVİL TOPLUM ALANINDA KADINLARIN GÜVENLİĞİ

Irak'ta kadınların insan güvenliği açıklarını değerlendirmek için iki aşamalı metodolojiden faydalanacağız. İlk olarak Iraklı yerel sivil toplum örgütlerinin, 2003 Amerikan müdahalesi sonrası, kadınlar için insan güvenliğini nasıl tanımladığına bakacağız. Birincil kaynağımız, 2012'de yapılan Irak'ta ABD müdahalesi sonrası İnsan Güvenliğini ölçümlemeye yönelik gerçekleştirdiğimiz alan çalışmasıdır. 2012'de kadın örgütleri ve kadın aktivistlerle yapılan görüşmelerle ilgili metodolojiden giriş bölümünde bahsettik. Bu örgütler özellikle hak odaklı mücadele eden, ağırlıklı yerel sivil toplum örgütleri ve onların meclis ve uluslararası örgütler çerçevesinde ortak çalıştığı kurumlarla gerçekleşmiştir. İçinde siyasi parti bağları da olanlar da bulunsa da çoğunluğu seküler sivil toplum örgütleri ve insan hakları örgütleri seçilmiştir. Sadece tek taraflı bir çalışma yürütmek adına aynı zamanda UNAMI, sivil toplum koordinatörlüğü, İçişleri Bakanlığı sivil toplum birimi ve Irak meclisi insan hakları komisyonu temsilcileriyle görüşülmüştür. Bu kurumlardan yalnızca insan hakları komisyonu temsilcisi Bushra Obeydi toplumsal cinsiyet ve güvenlik ilişkisi üzerine detaylı açıklamalarda bulunmuştur. Örgütler ve meclis temsilcileriyle görüşmemiz nedeniyle iki ayrı soru şeması hazırlanmıştır. Bu çalışmada özellikle her soru taslağından ikişer soru toplumsal cinsiyet üzerinedir. İkincil kaynağımız sivil toplumun hazırladığı genel raporlar ve 1325 sayılı Güvenlik Konseyi Kararının uygulanmasına ilişkin Gölge Raporlarıdır. Bu kaynaklara ihtiyaç duymamızın sebebi, alan araştırmasının 2012'de yapılması ve ISIL tehdidi sonrası koşulları kapsamamasıdır. Bağdat'ın Kuzeyinde gittikçe güçlenen ve Kürt Özerk Bölgesini önemli ölçüde tehdit eden ISIL örgütünün, Irak'ta özellikle güçlü bir kadın muhalefetiyle karşılaştığı gerçektir. Irak Kadın Ağı (Iraqi Women Network) aracılığıyla tüm Dünya ve BM'yi, ISIL şiddetiyle mücadele için acil eylem planına çağırıştır.

Irak'ta 2003 ABD müdahalesi sonrası Saddam Hüseyin rejiminin yıkılmasıyla oluşan önemli bir sivil toplum hareketinin oluştuğunu gözlemleyebiliriz. Yirmi yılı aşkın süredir politik yasaklı ve sürgünde olan insan hakları aktivistleri, bu şekilde yeniden özellikle Bağdat merkezli sivil toplum örgütlerinde çalışmaya başlamışlardır. Irak, İngiliz

sömürgesinden bağımsızlaşmasından itibaren çok önemli halk hareketlerine sahip olmuş bir ülkedir. Özellikle siyasi partiler ve baskı grubu hareketleri son derece güçlüdür. Feminist ve sosyalist hareketin içinde önemli bir aktör olan Irak Kadın Cemiyeti (Iraqi Women League) kurulduğu 1952'den itibaren Irak'ın Merkez ve Güney bölgelerinde yoğunluklu olarak örgütlenmiştir. Saddam Hüseyin'in otoriter rejimi döneminde sivil toplum hareketinin yükselişini hiçbir şekilde yaşayamayan Irak'ta, 1991'deki BM müdahalesi sonrası özerkleşen Kürt Özerk yönetimi bünyesinde yerel STK'lar kurulmaya ve örgütlenmeye başlamıştır. (Meli, 2012)

İnsan güvenliğine yönelik feminist yaklaşımlarda güvensiz alanların tespiti çok önemli bir yer tutmaktadır. Son 30 yıllık tarihinde iki önemli askeri müdahale yaşayan Irak, sivil toplum alanında örgütlenmeyi ancak bu müdahaleler sonrası hayata geçirebilmiştir. Hükümetlerin denetlenmesi, baskı programlarının oluşturulması açısından özellikle son derece önemli olan bu örgütlenmeler, insan güvenliğinin sağlanması açısından önemli bir ayağı oluşturmaktadır. Ancak bu aşamada özellikle toplumsal cinsiyet yaklaşımının varlığı önemlidir. Bu konuda en önemli çalışmalardan biri 1948'den bugüne Irak'ta kadın hareketini inceleyen Nadje Sadık Al-Ali'nin çalışmasıdır. Özellikle eserinin son bölümünde müdahale sonrası Irak'ta kadınların müdahaleye karşı genel yaklaşımlarını incelemiştir. Bize kadınların güvensizliği alanında son derece önemli bilgiler veren bu eserde kişisel görüşmelerden yararlanmaktadır. (Al-Ali, 2007)

2003 müdahalesi sonrası kadınlar Irak'ın genelinde ortaya çıkan, özellikle ABD'nin müdahalesi sonrası sivrileşen mezhepsel çatışmanın doğrudan hedefi olmuşlardır. Bu nedenle 2012 yılında gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde öne çıkan, kadınların güvensiz alanlarına dair gözlemlerimize dayanan unsurları, şu şekilde özetleyebiliriz:

- Özellikle Şii milislerin, ülkeye dışarıdan gelen terör örgütlerinin gittikçe tırmandırdığı şiddet eylemleri, kadınların ve çocukların hayatını doğrudan etkilemektedir. 2006-2008 arasında Şii ve Sünni topluluklar arasında yaşanan çatışmalar. Topluluklar arasında radikal milislerin gücünü artırmıştır.
- Kadınlar, artan dinsel baskıyla ve oluşan federal hükümetlerin içindeki dinsel grupların çıkarlarını, etkin olarak öne çıkartmalarıyla, toplumsal baskıyı daha yoğun hissetmektedirler. Bu durum özellikle bölgesel yönetimlerde, muta nikahının onaylanması, çocuk istismarı (çocuk evlilikler), kadınların günlük hayatında hicap (örtüsüz) sokağa çıkma yasağı gibi sonuçları doğurmuştur.

- Parlamentoda kadın temsili 2005 Anayasasında belirlenen kadın kotasına rağmen özellikle Bakanlıklar düzeyinde gittikçe azalmaktadır. Bunun gözlemlenebilen etkin sebebi anayasal kotanın karar alma hiyerarşileri yükseldikçe uygulanmamasıdır. Yani kadınlar “yüksek politika” olarak tanımlanan ulusal çıkarları ilgilendiren kararlardan uzaklaştırılmaktadır.
- Büyük kent merkezlerinde artan şiddet, bölgeleri etnik ve mezhepsel kimlikler üzerinden daha da net ayırmıştır. Bu bölgeler yüksek duvarlar ve silahlı güvenlik güçleriyle ve genelde yerel milislerce korunmaktadır. Bu nedenle sokak tacizi ve tecavüz kadınların hayatındaki en önemli tehdittir.
- Şiddet ortamı kadınların ve çocukların sağlık ve eğitim koşullarına ulaşamamasına, temel hijyen koşullarının sağlanamamasına neden olmaktadır. Ülkede uzun saatler elektrik kesintileri yaşanmakta bu sorun hastane ve okulları büyük ölçüde etkilemektedir. Büyük kentlerde kesintiler ciddi sorunlar yaratırken, yereldeki durum tahayyül edilememektedir. Salgın hastalık ve çocuk ölümlerinin iç savaş döneminde arttığı sivil toplum uzmanları tarafından gözlemlenmiştir. Kentsel altyapı sorunu, sık yaşanan elektrik kesintileri kadın ve çocuk yaşamını tehdit etmektedir. Özellikle her iki bölgede, Kürt özerk bölgesi ve merkezi hükümetin etkin olduğu bölgede aktif olarak çalışan hak örgütü Iraq-I Al Amal’dan Hanaa Edwar, bu durumu 1990’lardaki uzun süreli ambargoyla ve müdahale sonrası yardımlarla ülke içine giren sıcak paranın yolsuzluğu artırmasıyla açıklamaktadır.
- Çocuk gelinler, töre cinayetleri, aile içi şiddet ve ensest, özellikle siyasi partilerin mezhepsel politikalarıyla, parlamentonun ve hükümetin gündeminden özellikle dışlanmaktadır. Sivil toplum örgütleri, federal hükümetleri bağlayıcı kararlar alan Yüksek Mahkeme’yi etkileme gücünü kullanmaktadırlar. Bu açıdan aynı zamanda sivil toplumun etkisiyle biçimlenen meclisteki insan hakları komisyonu ve sivil toplum örgütleri komisyonu önemli görevler yüklenmektedir. Bu çalışmada insan hakları komisyonundan Bushra Obeydi bu nedenle bize önemli referanslar vermektedir.

Çalışmada insan güvenliği ve toplumsal cinsiyet alanındaki güvensiz alanları belirleyeceğimiz için ilk olarak değerlendireceğimiz kavram mezhepsel şiddettir. Özellikle merkezi Irak hükümetinin etkin olduğu bölgelerde yoğun olarak görülen şiddet, 2006-2008 arası Sünni radikal gruplar, El Kaide ve Şii milislerler arasındaki iç savaşın yoğunlaşması ile birlikte daha artmıştır. Bağdat şehir merkezi çeşitli güvenlik bölgelerine bölünmüş ve bu bölgeler, güvenlik duvarlarıyla ayrılmıştır. Şehir merkezinde kültürel ve toplumsal

hayatın daha yoğun aktığı ve devlet binalarının da bulunduğu Karada bölgesi dışında ayrılan tüm bölgeler, mezhepsel olarak ayrılmıştır. Bu ayrım Necef, Basra gibi Şii çoğunluğun olduğu bölgelerde şii milislerin şehirlerdeki baskı gücünü artırmaktadır. Irak merkezi hükümeti özellikle Maliki hükümeti döneminde Şii milislere ayrıcalıklı konumlar vermiştir. Şii milislerin çıkarlarını yoğun bir şekilde savunan devletin özellikle kadın aktivistlere yönelik tehditleri durduramaması çok önemlidir.

İraç Al Amal örgütünün kurucularından Hanaa Edwar, sivil toplum örgütlerinin bu alanda hayırseverlik misyonundan daha öteye geçmesi ve bir denetim mekanizması kurmanın önemine işaret eder. Devlet merkezli yönetim algısının Irak’ da hala çok güçlü olduğunu belirten Edwar, özellikle kadınların, politika üreten kadınların bu devlet merkezli yönetimin kurbanı olduğunu söylemektedir. 2004’de kurulan hükümet konseyinin üyesi Aquilla Hâşim’inin öldürülmesi, insan hakları aktivisti Margaret Hasan’ın kaybolması, Bağdat merkezli örgütlerin, özellikle kadına şiddet alanında seslerini yükseltmelerine sebep olmuştur. 2006 Şubat’ından itibaren 2008’e kadar Irak bir iç savaş yaşamıştır. Bu dönemde Basra’da toplamda 1030 kadın mezhepsel baskı görmüş, “töre-namus” gerekçesiyle öldürülmüşlerdir. Bu nedenle, Irak Kadın cemiyetiyle ortak hareket edilmiş, özellikle Basra emniyet şefi bu konuda kadınlarla ortak mücadele etmiştir. Edwar’a göre ‘Irak’ta hala kadına yönelik şiddet için önemli yasaya ihtiyaç vardır. Irak’ın merkez ve güney bölgesinde şiddetten kaçan kadınların, özellikle aile içi şiddetten kaçan kadınlara yönelik sığınma evleri yoktur. Bunu ancak sivil toplum örgütleri Kürt Özerk bölgesinde yapabilmüşlerdir. (Edwar, 2012)

Hanaa Edwar’a 2003 sonrası kadınların parlamentoda temsili ve yeni politik ortamdaki sorunlarının neler olduğu sorusu yöneltildiğinde, güvensiz alanların 2003 sonrası daha derinleştiğini, bunun nedenlerinin de mezhepsel baskı ve şiddete bağlı olduğunu tekrarlamıştır. Edwar bu şiddetin kadınlara yönelmesinde, Irak’ın toplumsal yapısının siyasete yansımada önemli bir etkisi olduğunu belirtmiştir:

“Anayasa’da kota olsa da önemli olan ataerkil düşüncenin varlığı. Parlamentoda ataerkil mantalite kadını istemiyor. Kadının parlamentoda temsili toplumsal cinsiyet alanında duyarlılığa sahip olan kadınların temsiliyle mümkün ama siyasi partiler şu an mezhepsel blok siyaseti yapıyor. Parlamentoda temsil edilen kadınlar kotaya inanmıyor ama kotayla meclise geldiler.”

Bu durum bize feminist güvenlik yaklaşımının insan güvenliğinin, toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden değerlendirilmesinin önemini göstermektedir. Güvenliğe eril roller

üzerinden bakıldığı müddetçe temsiliyet siyasi partilerin etkisiyle oluşmaktadır. Kadınların güvensiz alanların tespiti ve güvenlik politikaları üzerine karar alma mekanizmalarına etki eden araçların işletilmesi, Basra katliamı gibi 1030 kadının örtünmediği için öldürüldüğü cinayetlerin daha da artmasını engellemiştir. Basra katliamı kadın örgütlerinin etkisiyle, yüksek mahkemenin verdiği karar ve federal hükümetin merkezi hükümete baskısıyla durdurulabilmiştir. Ancak kadın hakları aktivistlerine yönelik ve kadınların günlük hayatındaki baskı hala oradaki milis güçlerin varlığıyla onların siyasi parti bağlantılarının hükümetteki gücüyle devam etmektedir.

Irak'ta yerel STK'ların en önemli vurgusu hukuksal dönüşüme yönelik gerçekleşmektedir. Irak'ın en eski kadın örgütlenmesi olan Irak Kadın Cemiyeti, özellikle uluslararası kadın antlaşmalarının uygulanması için baskı yapmaktadır. Seattle antlaşmasının özel haklar temelinde uygulanmasının takipçisi olmaktadır. Bu açıdan Parlamentoda ve hükümetle görüşmeler yapan örgüt adına konuşan Meali, kota sisteminin toplumsal cinsiyet temelinde temsilin artırılması açısından yeterli olmadığını söylemektedir. Meali, kotaya rağmen bakanlıklar düzeyinde temsilin azalmasının nedenlerini şöyle açıklamaktadır:

“Bakanlıklarda kadın temsili gittikçe azalıyor. Parlamentodaki kadınlar ise toplumsal cinsiyet fikrinden haberdar değil. Parlamentodaki çoğu kadın temsilci, Irak'ın taraf olduğu kadınlarla ilgili temel sözleşmeleri bilmiyor.” (Meali, 2012)

Kürt özerk bölgesinde kadının istismarına yönelik doğrudan bir yasa çıktığını belirten Meali, merkez hükümetin daha etkin olduğu bölgelerde hala bu yasanın eksikliği ni vurgulamaktadır.

Kadınların temel haklara erişim sağlık, eğitim, barınma hakları gibi insan güvenliğinin vazgeçilmez koşulları ile ilgili sorumuza Hanaa Edwar, karamsar bir tablo çizmiştir.

“1979 UNESCO raporu kadınlarda okuryazarlığın düşüklüğünü vurguladı. Biz 2009-2010 yılında bir araştırma düzenledik. Kadınlar arasında okuma yazma bilmeyen kesim hala %40'da. Özellikle kız çocukları ilkokuldan sonra eğitimlerine devam edemiyorlar. Özellikle 1990 sonrası Irak'a uygulanan ekonomik ambargo durumu ciddileştirdi. Çünkü okul inşaatları durdu. Özellikle Necef'te çocuk gelin sorunu çok büyük. 4 ay içinde evlenen boşanan ve belgesiz güvencesiz kalan kadınlar çok yüksek. Poligami ve muta nikahı büyük sorun. Irak 1959'dan itibaren komşu Arap ülkeleri içinde en iyi medeni kanuna sahipti. Bugün politik sistemde öne çıkan

bu mezhepsel temsil yüzünden tamamen terk edildi. Muta nikahı yasak olmasına rağmen mezhep baskısı olan bölgelerde uygulanıyor; federal mahkemenin kararlarına rağmen ve muta nikahı İran'dan ithal ettiğimiz bir sorun. 2003 öncesi yoktu.” (Edwar, 2012)

İran'ın Şii gruplara etkisi Irak İran savaşının sonunda, Irak'ta Saddam Hüseyin'in %40'lık Sünni nüfusu desteklemesiyle yoğunlaşmıştır. 1980'lerin sonunda, Iraklı Kürtlere yönelik baskıların benzeri, Şii bölgelerinde de yoğunlaşmıştır. Iraklı gençlerle eğitim programı yürüten ve UNDP ortaklığı ile çalışan Cafer Hasan, 1991 sonrası *uçuşa yasak* bölgenin Şii bölgelere genişletilmemesi yani Irak'ın merkezi bütünlüğünün korunması, Saddam Hüseyin'in Şiilere yönelik baskısını artırmıştır. O dönem *uçuşa yasak* bölge Irak'ın güneyine genişletilseydi, 2003'de gerçekleşen tek taraflı müdahalenin koşullarının engellenebileceğini söylemektedir. (Hasan, 2012)

1952'den beri aktif olan ancak, özellikle Saddam rejiminin güçlendiği 1980'lerden itibaren yoğun baskılarla birçok üyesi tutuklanmış veya öldürülmüş bir örgüt olan Irak Kadın Cemiyeti, 2003 müdahalesi sonrası durumu farklılaşan ama kadınların yaşamında devam eden güvensiz alanları açıklamaktadır. İntizar Meali'den, 2003 sonrası güvenlik koşullarının kadınların yaşamına olan etkisi üzerine daha yoğun bir bilgi alıyoruz. Güvensizlik, şiddetin artması kadınların koşullarında son derece belirleyicidir.

“2005-2006'de milisler doğrudan kadınları hedef aldı. Özellikle örtünmeyen kadınlara yönelen bir şiddet oldu. Bunu gazetelerde yazdığım zaman özellikle iç savaş döneminde ölüm tehditleri almaya başladım. Evime patlayıcı konuldu. Bu nedenle birçok feminist aktivisti öldürüldü. Saddam dönemindeki ifade özgürlüğü üzerine kısıtlamaların yerini 2003 sonrası mezhep terörü ve milisler aldı. 2003'den önce toplumda görünür şiddet yoktu çünkü Saddam'ın görüşleri dışında hiç bir politik görüşü savunamıyordunuz. Doğrudan hapiste veya sürgünde öldürülüyorsunuz. 2003-2004 arası müdahalenin ilk yılı sakindi. 2004 yılından itibaren askeri müdahalenin yarattığı belirsiz ortamla El Kaide, İslam Ordusu, Mehdi milislerin çatışmaları arttı. 2006-2007 arası Basra'da kadın ölümleri binleri buldu. Sivil toplum örgütleri olarak doğrudan bu kadın cinayetlerini durdurduk, baskı yaptık.” (Meali, 2012)

Basra'daki ölümlerin nedenini Meali'ye sorduğumuzda, özellikle örtünmeyen kadınlara ve Hristiyan kadınlara yönelik olduğunu söylemektedir. (Meali, 2012)

Birinci Körfez müdahalesi sonrası BM Güvenlik Konseyi 688 sayılı kararıyla, 36. paralelin kuzeyinde Uçuşa

Yasak bölgenin oluşması, Kürt Özerk Bölgesinin kurulmasına neden olmuştur. Kürt özerk yönetimi 1997-98 KYP ve KDP arasındaki çatışma dönemini çok kısa sürede atlattığı ve hatta sorunun barışçıl çözümü açısından Ortadoğu'da Arap ülkelere model olmuştur. 2005 Anayasasıyla merkez yönetiminde de güç kazanmışlardır. 2005 Anayasası, federal bir Anayasadır. Kürt Özerk Yönetimi federal yapının en güçlü tarafıdır. Bölgenin başkenti Erbil bu nedenle Merkez hükümetin kontrolünde yaşanan güvenlik sorunlarını yaşamamaktadır ve bu kadınlara ilişkin yasaların daha kolay ve daha güçlü bir şekilde uygulanmasını sağlamaktadır. İraçî Al Amal örgütünün Erbil yöneticisi Ala Ali, bize bu konuda bilgi vermiştir. Ala Ali bu nedenle Kürt Özerk yönetiminde mezhepsel şiddetin olmadığını belirtmektedir; ancak kadınların politik alanda temsili çok düşüktür. Sınıfsal uçurum kadınların durumunu kötüleştirir. Ala Ali, Kürt Özerk Bölgesi'nde iki yönlü olarak ambargonun etkisinden bahsetmektedir:

“Saddam'ın bölgeye uyguladığı ekonomik ambargo ve uluslararası ambargo. Şöyle ki, 2003'de uluslararası ambargo kalksa da bu sefer akan sınırsız kaynağın kontrolünün sağlanamaması sorunu ortaya çıkarmıştır. Yolsuzluk ekonomisi, Merkez hükümet kadar Kürt bölgesinin sorunu olarak ortaya çıkmakta ve bunun kadınların yaşam koşullarına yansımaları sınırlı olmaktadır.” (Ali, 2012)

Ala Ali'nin açıklaması, sınıfsal eşitsizliğin ve yoksulluğun kadınların güvenliği açısından bir sorun olduğunu göstermektedir. Birinci bölümde, gerek Thomas'ın gerek Tickner'in ortaya koyduğu gibi, post-kolonyal ülkelerde, Üçüncü Dünya'da ya da yeni tanımıyla küresel güneyde yaşanan eşitsizlik feminist güvenlik ve insan güvenliği için olumsuz koşullar doğurur. 2003 sonrası yolsuzluk ekonomisi, kaynakların yanlış ve haksız kullanımı, şehir merkezleri dışında kadınların eğitim ve sağlık koşullarına erişimini engellemektedir. Aynı zamanda yerelde kadınlara yönelik aşiret şiddetini ve ev içi şiddetin koşullarını körüklemektedir.

Erbil merkezli Women Empowerment Organization, kadınlar için Kürtçe ve Arapça yayın yapan bir radyoya sahiptir; kadınlara psikolojik ve mesleki destek vermektedirler. Women Empowerment 'dan konuştuğumuz örgüt sekreteri Ciwan Pistiwan ve psikolog Sahrazad Abbas öncelikli projelerinin, 1325 sayılı BM kararına bağlı olarak Kürt Özerk Bölgesinde cinsiyet eşitliğinin sağlanması olduğunu belirtirler. Özellikle Erbil yakınlarındaki taşra bölgelerinde bilinçlendirme toplantıları düzenlenmektedir. Kürt Özerk Bölgesindeki güncel en önemli sorunları çocuk evlilikleri ve zorunlu evlilikler olduğunu belirten yetkililer, özellikle

bölge meclisinin 2011'de 8. sayılı yasa olarak çıkarttığı, aile içi şiddet yasasının uygulanması konusunda baskı yapmaktadır. (Pistiwan ve Abbas, 2012)

Kürt Özerk Bölgesinde güvenlik koşulları merkez hükümetin hakim olduğu alanlardan çok daha farklı olması sebebiyle, sivil toplum örgütlerinin etkinlik alanları ve kadınların güvensiz koşullarının iyileştirilmesine yönelik çabalar daha yoğundur. 1991'den itibaren Kuzey Irak'ta yabancı askeri varlığı da gittikçe azalmıştır. Bu militerleşmeyi de nispeten azaltmıştır. Bu nedenle 2003'te Kuzey Irak'ta Bağdat'taki koşullardan farklı, daha hızlı kadın hakları lehine gelişen ve büyüyen bir alan görmek mümkündür; ancak Pistiwan ve Abbas'a göre, geleneksel aşiret kurallarının kadınları hala erken evlilik, çocuk gelinler gibi sorunlarla yüzleştirmektedir, ayrıca Kürt bölgesine özgü sadece kırsal kabilelerde görülen kadın sünneti sorunu belirtilmektedir. (Pistiwan ve Abbas, 2012)

“Women Empowerment Irak'taki üçlü ayağın toplumsal cinsiyet alanında Irak Eylem Planının parçasıdır. Önleme, Koruma ve Katılma. özellikle politik katılımı artırmak anlamında destek gücü olarak STK'ları önemli görüyoruz. STK'lar yargı sisteminde kadınların ücretsiz danışmanlık alması konusunda baskı yaptı, bu nedenle Irak'ta 2010 STK yasası son derece önemli, Kürt Bölgesinin bu konuda uyguladığı yasa çok daha kapsamlı ve geniş. Bugün Erbil Adliye'sinde BM, Danimarka ve Norveç Büyükelçilikleri tarafından yürütülen bir yasal danışma sistemi de var. Kürt özerk bölgesinin üç sığınma evi var. İki Erbil'de biri Süleymaniye'de bir de Kerkük'de sığınma evi mevcuttur. Kürt Özerk Bölgesindeki en büyük sorun, töre cinayetlerindeki artışın, özellikle kırsal dayışanmasıdır. Aşiretler bu konuda maalesef çok baskın. Merkez Irak'tan farklı olarak Kürt Özerk Bölgesinde mezhep baskısı yok ama aşiret baskısı, kadınlar üzerinde yoğun.”

Çatışma bölgelerinde sivil hayata yönelik kayıplar ve ambargo sonrası yaşanan ekonomik koşullar, yolsuzluk, elektrik kesintileri, lağım sistemlerindeki sıkıntı, kadınların günlük hayatlarını zorlamaktadır. Women Empowerment Kürt Özerk bölgesinde, Widow Center ise Bağdat'da özellikle çatışma sonrası yakınlarını kaybeden kadınlara meslek edindirme kursları vermektedirler. Widow Center koordinatörü Selma Jabou 2003 öncesi Erbil'de aktif sivil toplum savunuculuğu yapmıştır. Bu nedenle çatışma süreçleri sonrası bölgelerde toplumsal gurupların ataerkil baskıyı kadınlar üzerine yoğunlaştırdığını belirtmektedir. (Jabou, 2012) Merkezi hükümetin etkili olduğu bölgelerde mezheplerin, Kürt Özerk bölgesinde ise aşiretlerin etkinliğini çatışma

sonrası barış inşası sürecinin sancılı süreçleri olarak da yorumlayabiliriz. 1325 sayılı kararın Irak'ta yasalaşma sıklığı yaşaması, federal meclislerdeki siyasi grupların içinde bu toplumsal ve ataerkil baskıların hissedilmesinden kaynaklanmaktadır.

2003'ten itibaren Irak'ta mayın temizleme alanında çalışan uluslararası sivil toplum örgütü Norwegian People's Aid'in Bağdat temsilcisi Rana Assad, kadınların güvensizlik alanını sokakta, günlük hayatta işaret etmektedir. Özellikle Kadın ve çocukların temel insani ihtiyaçlara ulaşmada çok zorlandığını söyleyen Assad, şehir yaşamında, Bağdat'ta güvenlik duvarlarının artmasıyla kadınların şiddetin daha büyük kurbanı haline geldiklerini öne sürer. Özellikle mezhepsel şiddetin, hatta şehirde cinsel saldırıların doğrudan hedefi olan kadınlar, yaş, mezhep veya din, yaşam tarzı fark etmezsiniz büyük güvensizlik içindedir. Bunun yanında gençlerin ve genç temsiliyetinin güvenlik koşullarında azaldığını belirten Assad, özellikle, toplanma ve örgütlenme hürriyetinin iç savaş döneminde son derece sınırlandırılmış ancak 2007'den itibaren Bağdat'ta sosyal yaşamın sınırlı da olsa normale döndüğünü eklemiştir. (Assad, 2012)

Güvenlik duvarları, Enloe'nun detaylı incelediği kadınlarının hayatlarının militerleşmesi kavramıyla son derece ilgilidir. Güvenlik duvarlarının her biri, aynı ataerkil grubun varlığını temsil etmektedir. Bu ayrım Irak merkezi hükümeti içinde mezhepsel ayrımlardır. Her milis güç, aynı zamanda kadınların hayatını zorlaştıran yerel kararların silahlı gücüdür. 2003 müdahalesi sonrası bu mezhep ayrımının büyümesi, Enloe'nun Manevralar eserinde ele aldığı militarizm ve milliyetçilik ilişkisinde de incelenir. Özellikle Balkan savaşı sonrası kadınların mağduriyeti üzerinden milliyetçi dil geliştiren gruplar. (Enloe, 2000, s. 268) aynı şekilde Irak'ta da görülmektedir. Askeri güçleri elde ettikçe de kadınların namusunu, mezhepsel grubun onuruyla eş tutmaktadırlar.

Bağdat merkez hükümetinin insan hakları komisyonu temsilcilerinden Bushra Obeydi, Irak'ta kadınların güvensiz alanlarının, kadınların karar mekanizmalarından gittikçe dışlanması hatta toplum hayatının dışına itilmesinden kaynaklandığını belirtmektedir. Bağdat'ın günlük hayatının içinde şiddet ve tacizin rutinleştiğini söyleyen Obeydi, kadınların, aşama aşama özellikle bakanlıklarda temsiliyetinin azaldığını eklemiştir. Müdahale sonrası ilk seçimlerde altı kadın bakan varken, 2010'da iki kadın bakan kalmış ve 2012 itibarıyla sadece bir kadın bakan, kadından sorumlu bakanın olduğunu söylemiştir. (Obeydi, 2012) Bu azalmanın en büyük nedeni siyasi partilerin mezhep ayrımı üzerinden örgütlenmesi ve yüksek politika alanlarından, hükümet hiyerarşisinde dışlanmasıdır. Kadınlar mecliste siyasi partilerinin sözün çıkmayan sayılar olarak görülürken, icra ve karar

alma mekanizmalarının daha güçlü olduğu kurumlardan dışlanmaktadır.

Irak meclisi komisyonlarında temsiliyeti artırarak hükümete baskı yaratmaya çalışan kolektif bir sivil toplum örgütü inisiyatifi olan Irak Kadın Ağı, 2014 yılında kurulan yeni kabinenin politik gruplar arasındaki görüşmelerindeki kadın eksikliğine işaret etmiştir. 1325 no'lu BM Güvenlik Konseyi Kararını işaret ederek kadınların barış ve güvenlik alanlarında karar alma mekanizmalarına atılması hususundaki önemi vurgulayarak, Ulusal Birlik Grubu, Kürt Demokratik Partisi, Mutahiddin Bloğuna kendi adaylarını sunmuştur. Anayasaca tanınan, temsilciler meclisinde ve federal meclisteki yüzde 30'luk kotanın yetersizliğinden bahseden örgüt, çağrılarında hükümetin organlarında yani bakanlıklarda hızla kadın temsilci sayısının artırılmasında baskı yapmaktadır. Örgüt bakanlıklarda yoğun ataerkil zihniyetin devamı nedeniyle özellikle Bakanlık sayısının azaltılması, İnsan hakları bakanlığının tamamen kapatılarak insan hakları komisyonuna bağlanmasını önermiştir. Kadınlardan sorumlu Devlet Bakanlığının tamamen tek kişi hegemonyası altında ve süs gibi kullanıldığını ifade eden örgüt, bunun da kadınlardan sorumlu çok taraflı bir yüksek komisyona devredilmesi gerektiğini ifade etmektedir. (Edwar, 2012)

Irak'ın iç siyasi yapısında sivil toplum örgütleri, müdahale sonrası etnik ve mezhepsel blokların federal hükümet altında önemli ölçüde güç kazanmalarıyla, parlamento komisyonları yoluyla denetim mekanizmalarını artırmaktadırlar. Yine buna örnek verilirse, 2010 Sivil Toplum Yasasıyla, daha etkin hale getirilen Sivil Toplum Komisyonu bunlardan biridir. Sivil Toplum ve İnsan Hakları komisyonları Yüksek mahkemeye baskıyla özellikle Şii bölgelerinde muta nikahı yoluyla evlendirilen çocukların, evliliklerin engellenmesi ve yasaklanması gibi önemli kararlara imza atmaktadırlar. Bakanlıklarda ise siyasi partilerin etkisi kadın temsiliyetini ve toplumsal cinsiyet odaklı politikaların önceliğini düşürmektedir. Edwar'ın seçim kampanyalarına ilişkin değerlendirmesi, Irak siyasi yaşamına ilişkin çok fazla şey söylemektedir. *"Komünist partinin seçim sloganında bile kadına, eş, sevgili, anne diye seslenildi. Bu ataerkilliğin nasıl içimize işlediğini gösteriyor."* (Edwar, 2012)

2014 yılının başından itibaren Suriye'den Irak'a kayan İslam Devleti – ISIL tehdidi, büyük ölçüde Irak'ın politik hayatındaki mezhepsel bölünmeyle kendine yaşam alanı bulmuştur. Irak Kadın Ağı bu nedenle BM acil önlem raporu hazırlayarak çağrı yapmıştır. Raporda 9 Haziran'dan itibaren ISIL şiddetinin sonucu yarım milyon insanın Nineveh, Salahaddin, Kerkük, Diyala ve Anbar bölgesinden göç ettiğini, şiddetin asıl hedefinin Türkmen, Hristiyan Yezidi topluluklar olduğunu belirtmiştir. Özellikle kadın ve çocukların

kaçırılıp, alınıp satılarak silahlı güçler tarafından kaybedildiğini söyleyen Irak Kadın Ağı, özellikle Sincar Dağı'na kaçan Ezidi kadın ve çocukların susuzluk, açlık ve hastalıktan öldüğünü belirtmiştir. Mağdur olan gruplarının hepsinin Irak dışında göç alternatiflerinin aranması çağrısını yapmıştır. (IWN, 2014)

Zorunlu göçün ve yaygın şiddetin kadınlara yönelik en önemli etkisi cinsel şiddetin, insan kaçakçılığı ve erken evliliklerle birlikte perçinlenmesi olmuştur. 2003'den itibaren savaşın yoğunlaşması dul ve boşanmış kadınların sayısını artırmaktadır. Ailelerine gelir getiren tek güç olan bu kadınlar emek piyasası içinde yeterli donanımına sahip değildir. Sosyal olarak bu kadınlar yoğun önyargılar yaşamaktadırlar. Bu nedenle kadın istismarı daha yoğun olarak raporlanmakta, cinayet, kaçırılma, cinsel taciz ve tehditlerin hedefi olmaktadır.

2014 Sivil Toplum Kuruluşlarının ekim ayında yayınladığı bu ortak ülke raporunda tespit edilen en önemli unsur, 2003'de ABD koalisyon güçlerinin de kadınlara doğrudan şiddet uygulamasıdır. Ev baskınları, özel hayatın ve beden bütünlüğünün hukuksuz aramalarla ihlal edilmesi, yıldırma, tecavüz ve işkence askeri birliklerin Iraklı kadınlara uyguladığı şiddetin örnekleridir. Bunun ötesinde doğrudan el Kaide bağlantısıyla bilinen milislerin ABD güçleri tarafından kullanılması doğrudan kadın ve çocuk rehine eylemlerinin oluşmasına neden olmuş bu eylemlerde siviller hayatını kaybetmişlerdir. (Amal Kbashi, 2014, s. 4)

BM Bünyesinde oluşturulan CEDAW'a hazırlanan ülke raporlarından Irak raporu, çatışma sırası ve sonrasında kadınların durumu önüç ekseninde anlatılmaktadır. Bu önüç eksenden birkaçı, Irak'ın antlaşma üzerine çekinceleleri, sağlık, kırsalda kadın azınlıklar ve kadınların politik temsildir. Irak 1986'dan beri antlaşmayı imzalamışsa da, uygulamadaki aksaklıklar sivil toplum örgütlerince oluşturulan 2014 gölge raporunda gösterilmiştir. Bu örgütler farklı sivil toplum inisiyatiflerinin bir araya gelmesinden oluşur. CEDAW raporu kadınların, en temel özel haklarından, azınlık statülerindeki hukuksal ikiliklere kadar bu güvensiz alanları raporlamıştır. Bu bağlamda CEDAW raporu yeni hükümetin kurulmasında tekrarlanan Yüksek komisyonların önemini Bakanlıkların sayılarının azaltılmasına karşı tavrı vurgulamıştır. BM aynı zamanda Irak Hükümetini, 2005 Irak Anayasası da 41. maddenin kaldırılması ve kadınlara yönelik şiddetin temel nedeni olan Iraklı aşiretlerin gücünün azaltılması için göreve çağırılmaktadır. (Iraqi NGO Groupfor CEDAW, 2014)

Bu baskı politikaları feminist güvenliğin özgürleştirme hedefiyle son derece ilişkilidir. Ancak yerel sivil toplum talepleri uluslararası toplum ve hükümetler tarafından

desteklenmedikçe, yani güvenlik açıkları devlet merkezli aktörler tarafından kabul edilmedikçe, hedeflerin gerçekleşmesi zordur. Edwar'ın ve Meali'nin belirttiği mecliste feminist ilkelerle siyaset yapılması, toplumsal cinsiyet odaklı savununu bu nedenle önemlidir. Yasalaşma, kadın güvenliği için çok önemli adımlardır.

Son olarak Irak'ta kadın odaklı çalışan STK'lar ISIL şiddetine yönelik BM, UN Women, CEDAW yapılanmalarını belirli hedeflerle acil önlem politikaları sunmuşlardır. Bunlar,

- ISIL teröründen etkilenen Iraklı kadınların durumuna ilişkin acil bir soruşturma komisyonunun hazırlanması
- ISIL rehinesi olan kadın ve çocukların kurtarılması için acil harekete geçilmesi
- Yerinden edilmiş kadınlar ve aileleri için mümkün olduğu kadar eski yaşadıkları yerlere yakın, güvenli uluslararası korumada olan alanlarda barındırılması
- ISIL şiddetinden kaçan ve kurbanı kadınlara derhal sığınma ve barınma alanları oluşturulması ve tıbbi destek sağlanması, tanıkların koruma programına alınması

Bu eylemlerde gecikme, Irak'ta ISIL bağlamındaki şiddetin etkilerini kadınlar aleyhine son derece artıracaktır (Amal Kbashi, 2014).

Gerek 2012'de gerçekleştirdiğimiz alan araştırmasının sonuçlarına bakıldığında gerekse ISIL şiddetiyle oluşan koşullara baktığımızda kadınların güvensiz alanları halen devam etmektedir. ISIL radikal Sünni bir güç olarak Irak'ta El Kaide'nin yerini almıştır ve İran'ın da desteği ile Şii milisler ISIL'a karşı merkezi yönetim tarafından desteklenmektedir. Bu durum 2006-2008 arası yaşanan iç savaşın benzeri bir çatışma riskini oluşturmaktadır. Bu çatışma alanında kadın odaklı sivil toplum örgütlerinin baskı grubu olarak uluslararası toplumu geçirmesi önemlidir. Özellikle feminist aktivistleri ve kadın hedefli STK'ların birleştiği ortak hareket alanları, Irak'ta çatışma sonrası kadın özgürleşmesine ilişkin olumsuz havayı önemli ölçüde azaltarak, kadınların baskı gurubu olarak güçlerini göstermesini gerektirmektedir.

2014-2018 arasında Kürt Özerk Bölgesi ve Merkezi hükümet arasında ortak olarak kurulan ve 1325 sayılı kararın uygulanmasına yönelik acil eylem planı olan Ulusal Hareket Planı (National Action Plan) Kürt özerk bölgesindeki aile içi şiddete karşı yasaların önemini vurgulamaktadır. Çatışma sonrası kadınların işgale karşı korunmasında, güvenlik karar mercilerinde temsiliyetin artırılmasına, şiddete karşı yasalasızdan, ekonomik gücün artırılmasına kadar birçok iyileştirmeyi öngören bu model (NAP, 2014-2018), Irak hükümeti açısından hala yasal bir sonuç verememiştir.

4. SONUÇ

Çalışmamızın başında önemle vurguladığımız gibi, insan güvenliği perspektifinin hızla toplumsal cinsiyet parametresini de içine alarak büyümesi, özellikle çatışma alanlarındaki kadınların yaşadıkları mağduriyetlerin önlenmesi için gereklidir. Çalışmanın başında bu nedenle insan güvenliği kavramına getirilen feminist katkıları ve eleştirileri değerlendirmeye çalıştık. Feminist ve eleştirel epistemolojideki ortaklık özgürleşme üzerinedir ve kuramsal tartışmadaki ortak noktanın güvenliğin sağlanmasının özgürleşmenin de sağlanması olduğu açıktır. BM Güvenlik Konseyinin, 1325 sayılı kararı, Irak'ta da sivil toplumun baskısıyla uygulamaya çalışılmaktadır. Bu açıdan yasalaşma girişimleri, Kürt Özerk Bölgesinde daha yoğundur. Ancak 1325 sayılı kararın kontrol altına alabildiği aktörler devletlerken, devlet dışı yapılanmalar özellikle milis güçler ve terör örgütleri halen kadın güvenliğini tehdit etmektedirler. Şii ve Sünni çatışması kadınlara yönelik şiddet tehlikesini artırmaktadır. Bu güçler ne yazık ki devletler tarafından desteklenmektedirler. Irak Kadın ağı bu nedenle özellikle çatışmalarda cinsel şiddet, katliam ve ev içi şiddetin önlenmesinde Irak hükümetinin derhal bir yasa çıkarmasını istemektedir. Uluslararası toplumu göreve çağırılmaktadır. BM ve destekleyici örgütlerinin bu konuda, bünyesindeki üye devletleri ikna edememesi hatta isteksiz davranması, kadınların bu alanlarda güvensizliğini sürdürmektedir. Bu noktada devlet merkezli, ulusal güvenlik odaklı politikalar kadın güvensizliği mücadele açısından yetersizdir. Çatışma alanının çok aktörlü oluşu, kimlik temelli çatışma kaynağının giderilememesi hatta uluslararası toplum tarafından desteklenmesi görevin yükünü özellikle yerel sivil toplum örgütlerinin omzuna yüklemektedir.

Çalışmanın başında çizdiğimiz feminist yaklaşım ve insan güvenliği arasındaki ilişkinin en temel odağı kadın temelli güvensizliğin özgürleşmeci bir yaklaşımla yok edilerek, salt Irak'ta olduğu gibi kota politikalarıyla sayısal eşitliği artırmak için değil doğrudan 1325 sayılı kararla Güvenlik Konseyi'nin uygulama sınırlarını çizdiği toplumsal cinsiyet odaklı politikaların hayata geçirilmesidir. Burada sivil toplum örgütlerinin duruşu son derece belirleyicidir.

Irak'ta 2003'den 2013'e kadar ABD liderliğindeki askeri müdahalenin varlığı da, bu anlamda sorunu çözmemiştir, aksine daha da kırılgan hale getirmiştir. 1325 sayılı karar Irak'ta büyük ölçüde Koalisyon güçlerinin uyguladığı şiddeti önleme hedefiyle, 2010 sonrası birliklerin çekilmesi sonrası hayata geçmiştir. ABD müdahalesi, devletlerin insani krizlere müdahale alanları ve kadınların hayatlarının işgali açısından son derece tartışmalı hale gelmiştir. Koalisyon güçlerinin kısmi çekilmesi sonrası özellikle ISIL saldırılarında gördüğümüz yoğun kadın katliamı göstermektedir ki

acil önlemlerin yürütülmesinde, askeri oluşumlar bir yere kadar etkilidir. ABD birliklerinin 10 seneyi aşkın varlığı Sünni toplulukların güvensizliğini doğurmuştur. Bu ISIL'a desteği ya da Sünni grupların ona karşı etkisiz kalmasına neden olmuştur. Bu da gayri-müslüm ve azınlık kadınlar adına müthiş ağır sonuçlar doğurmuştur. Irak merkez hükümetinin ISIL'a karşı mücadelesi, kadınların güvenliği için yetersizdir. ISIL şiddeti bastırılmış ancak iç savaş tehlikesi baki kalmıştır. Bu sürecin kontrolünde sivil toplum örgütlerinin denetim gücü ve izlemeleri son derece önemlidir. Bu da sivil toplumun devletlerin üzerinde sorgulayıcı bir baskı unsuru olmasından, özellikle fonlama ve yardımlar açısından hükümet politikalarına direk bağlı olmamasından geçmektedir. Sivil toplumda yerelleşme ve uluslararası kurumların bu bağlamda yerel örgütlerle işbirliği yapması, yolsuzluğun kontrolünü sağlayacak temel politikalarlardır. Toplumsal cinsiyet yaklaşımı ve güvenlik alanında gücün dönüşümü hızla oradaki acil önlem düzeyindeki kararların uygulanmasında da yaşanmalıdır. NAP'ın 2018'de son taslağının yayınlanması ve 1325 sayılı karar çerçevesinde Irak hükümetinin yasal reformları derhal yapması son derece önemlidir. Sivil toplum özgürleşmeci bir misyon yüklenmelidir. Irak örneğinde görüşme yaptığımız ve raporlayan örgütlerin hepsi baskı grubu özelliklerini koruyan feminist örgütlerdir. Bugün hem Irak Kadın Ağı, hem de NAP'ın ortak unsurları arasında birçok kadın örgütü yer almaktadırlar.

KAYNAKÇA

- Al-Ali, N. S. (2007). *Iraqi women – Untold stories from 1948 to the present* (Kindle Edition ed.). New York: Zed Books.
- Amal Khashi, B. A. K., Manal Putros, Hanaa Edwar, Hanaa Hamoud. (2014). *30 October 2014 Civil Society Monitoring Country Report – Country: Iraq*.
- Aytac, G. B. (2015). *Üçüncü dünya güvenliği ve insani müdahale – İnsan güvenliğinden Irak müdahalesine eleştirel güvenlik yaklaşımları*. İstanbul: Dezanj.
- Aytac, G. B. (2017). Human security concepts for Ngo's in post intervention societies – A case study in Iraq. *The Journal of International Social Research*, 10 (50), 167-173.
- Booth, K. (1991). Security and emancipation. *Review of International Studies*, 17(4), 313-326.
- Booth, K. ve Wheeler, N. J. (2008). *The security dilemma – Fear cooperation and trust in world politics*. London: Palgrave.
- Carpenter, C. (2016). Recognizing gender-based violence against civilian men and boys in conflict situations. *Security Dialogue*, 37(1), 83-103. doi:10.1177/0967010606064139
- CEDAW, I. N. s. C. o. (2014). Iraqi women in armed conflict & post conflict situation. *Shadow Report submitted to the CEDAW Committee at the 57th Session*, 37-41.

- Cohn, C. (2004). *Mainstreaming gender in UN security policy – a path to political transformation*. Consortium on Gender, Security and Human Rights Working Paper, No. 204.
- Cohn, C. (2013). *Women and Wars: Toward a conceptual framework*. C. Cohn (Ed.). Women And Wars. (Kindle Edition ed.): Polity Press.
- Cohn, C., Kinsella, H. ve Gibbins, S. (2004). Women, peace and security resolution 1325. *International Feminist Journal of Politics*, 6(1), 130-140. doi:10.1080/1461674032000165969
- Enloe, C. (2000). *Maneuvers: The international politics of militarizing women's lives*. Berkeley: University of California.
- Enloe, C. (2003). *Muzlar, plajlar ve askeri üsler, feminist bakış açısından uluslararası siyaset*. E. A. Berna Kurt (çev.). Çitlembik Yayınevi.
- Hudson, H. (2005). 'Doing' security as though humans matter: A feminist perspective on gender and the politics of human security. *Security Dialogue*, 36(2), 155-174. doi:10.1177/0967010605054642
- IWN. (2014). *Iraqi Women Network call for UN, situation of Women in Iraq, Human Rights Council Twenty Second special session*.
- Kaldor, M. (2007). *New and old wars – Organized violence in global era* (2nd ed.). Polity Press.
- Kay, S. M. (2004). Women, human security, and peace-building: A feminist analysis. *IPSHU English Research Report Series No.19, Conflict and Human Security: A Search for New Approaches of Peace-building*(19).
- Millett, K. (2011). *Cinsel politika*. S. Selvi (çev.). İstanbul: Payel Yayınları.
- Newman, E. (2010). Critical human security studies. *Review of International Studies*, 36(1), 77-94. doi:10.1017/s0260210509990519
- NAP – National Action Plan for Implementation of the United Nations Security Council Resolution 1325 Women, Peace and Security 2014 – 2018, (2014-2018).
- Roe, P. (2013). Gender and 'positive' security. *International Relations*, 28(1), 116-138. doi:10.1177/0047117813502503
- Shepherd, L. J. (2008). Power and authority in the production of United Nations Security Council Resolution 1325. *International Studies Quarterly*, 52, 383-404.
- Shepherd, L. J. (2009). Gender, violence and global politics: Contemporary debates in feminist security studies. *Political Studies Review*, 7, 208-219.
- Sylvester, C. (2004). *Feminist international relations – An unfinished journey*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thomas, C. (2000). *Global governance, development and human security*. London: Pluto.
- Tickner, J. A. (1988). Hans Morgenthau's principles of political realism: A feminist reformulation. *Millennium – Journal of International Studies*, 17(3), 429-440. doi:10.1177/03058298880170030801
- Tickner, J. A. (2004). Feminist responses to international security studies. *Peace Review*, 16(1), 43-48. doi:10.1080/1040265042000210148
- Tickner, J. A. (2011). *Gendering world politics-Issues and approaches in the Post Cold War Era*. New York: Columbia University Press.
- Tripp, C. (2007). *A history of Iraq* (3rd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- UN (2000). Security Council resolution 1325.
- Tür, Ö. ve Akkoyuncu, Ç. (2010). Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı: Temelleri, gelişimi, katkı ve sorunları. *Uluslararası İlişkiler*, 7(26), 3-24.
- Human Development Report (1994). Retrieved from: <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/national-hdrs/nhdr-1994.html>
- Walby, S. (2014). *Patriyarka kuramı*. H. Osmanağaoğlu (çev.). Ankara: Dipnot Yayınevi.
- Assad, R. K. (2012, 3 November). Norwegian People's Aid-Media program manager, Baghdad, Iraq, Transcription from voice records.
- Hasan, D. (2012, 4 November). Iraqi Social and Education Team, Baghdad, Iraq, Transcription from voice records.
- Obeydi, B. (2012, 4 November). Member of the Human Right Commission in Iraqi Parliament, Baghdad, Iraq, Transcription from voice records.
- Edwar, H. (2012, 5 November). Iraq-i Al Amal Association, Baghdad, Iraq, Transcription from voice records.
- Meali, I. (2012, 5 November). Iraqi Womens League – Coordinator, Baghdad, Iraq, Transcription from voice records.
- Jabou, S. (2012, 6 November). Widow Center, Baghdad, Iraq, Transcription from voice records.
- Ali, A. (2012, 8 November). Iraq-i Al Amal Association, Erbil, Iraq, Transcription from voice records.
- Pistiwan, J. ve Abbas, S. (2012, 8 November). Women Empowerment, Erbil, Iraq, Transcription from voice records.
- Tickner, J. A. (2002). Feminist perspectives on 9/11. *International Studies Perspective*, 3, 333-350.

NOTLAR

1 ISIL: The Islamic State of Iraq and the Levant

2 UNAMI: United Nation Assistance Mission in Iraq

3 STÖ'lere sorulan sorular:

-How do you evaluate human rights evaluation in Iraq historically in the perspective of freedom of law, and minority rights and gender?

-Involvement in the representation, and in political life in securities: Reaching to their basic needs sanitary, education health and conditions for their children?

-How do you analyze 2005 Constitution and more de-centralized governship in Iraq? What are the progresses or are there this

advantages in representation of minorities (considering also gender issue)?

Uzmanlara sorulan sorular:

- According to basic domestic security variables how do you analyze the violence affecting social groups religious, ethnic groups and women?
- Do you have vehicles to control violence between them using NGO initiative?
- How do you analyze 2005 Constitution and more de-centralized governship in Iraq?
- What are the progresses or are there these advantages in representation of gender?

- 4 Iraklı sivil toplum örgütleri Baas rejimi sonrası özellikle Saddam Hüseyin'in baskıcı uygulamalarının artmasıyla, Suriye'de konumlanmıştır. 1991 Körfez savaşıyla Kürt Özerk bölgesinde özellikle Erbil'e ofislerini taşımış ya da yeni örgütler kurmuşlardır.
- 5 Committee on the Elimination of Discrimination against Women – Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
- 6 Rafidian Women Coalition, İraqi Women Network ve No To Violence Against Women in Kirkuk gibi STK ağı temelli 100'den fazla sivil toplum kuruluşunun oluşturduğu ortak inisiyatifler, bu raporu hazırlamıştır.

